

NEYİN YEGÂNE HİKÂYESİ; AYRILIKLAR

Ziya AVŞAR*

Özet

Tasavvufî metinler içerisinde şerhi en çok yapılan eserlerden birisi, Mevlânâ'nın altı ciltlik Mesnevî'sidir. Mesnevî'nin en çok şerhi yapılan kısmı ise manzum dibace özelliği taşıyan ilk on sekiz beyittir. Mesnevî'nin ilk on sekiz beyit şerhinin bu ölçüde rağbet görmesinin sebebi, bu beyitlerin bizzat Mevlânâ tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Mesnevî'nin ilk on sekiz beytine dikkatli nazar eden bir okuyucu, eserin altı cilt içinde anlattığı her konunun ana çizgileriyle dibace nitelikli bu kısımda özetlenmiş olduğunu görür. Dibace nitelikli bu kısmın özü ise Mesnevî'nin ilk beytinde gizlidir. Bu itibar ile Mesnevî'nin ilk beytindeki sır ve hikmetleri çözen birisi, elinde bütün hazinenin gizlendiği odanın anahtarını elde etmiş gibi olur. Bu makalede Mesnevî ağacının ana çekirdeği konumunda gördüğümüz ilk beytin şerhi yapılmış, beytin temel düşünce yapısını oluşturan "Bişnev, ney, hikâyet, cüdâyhâ ve şikâyet" sözcükleri ve onların düşünsel gönderge alanları üzerinde durularak beytin ana iletisinin ne/ler olduğu hususu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mesnevî, şerh, ney, cüdâyhâ, hikâye.

THE ONLY STORY OF NEY; DEPARTURES

Abstract

One of the most commented works among Sufi texts is Mevlana's six-volume Masnavî. The most annotated part of it is the first eighteen couplets, which have the feature of a verse preamble. The reason why the commentary on the first eighteen couplets of Masnavî is so popular is that these couplets were written by Rumi himself. A reader who carefully examines the first eighteen couplets will see that every subject that Masnavî describes in the six volumes is summarized in this section, which is of a preamble nature. The essence of this preamble is hidden in the first couplet. In this respect, a person who solves the secrets and wisdom in the first couplet is as if he is holding the key to the room where all the treasure is concealed. This article provides an interpretation of the first couplet, which we consider to be the core of the Masnavi tree, by focusing on key terms and concepts such as "Bishnev, ney, story, judâyhâ, and complaint", along with their associated philosophical meanings to explain the central message conveyed in the first couplet of Masnavi.

Keywords: Masnavi, commentary, ney, judâyhâ, story.

Mevlânâ tarafından kaleme alındığı kesin bilgimiz dâhilinde olan Mesnevî'nin ilk on sekiz beyti, bütün Mesnevî külliyyatının manzum bir mukaddimesi hüviyetindedir. Bu mukaddimenin özel niteliğinden dolayı Mesnevî şarihlerinin yanında, bir de Mesnevî'nin ilk on sekiz beytine şerh yazan şarihler görülür (Özdemir 2016a; 473-475). Bu manzum mukaddime kısmının önemi, Mesnevî'nin geniş bir hacim içinde bütün ayrıntılarıyla anlattığı konuları, ana hatlarıyla

* Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ziyaavsar@hotmail.com ORCID: 0000-0002-5043-9973

Gönderilme Tarihi: 12 Kasım 2024

Kabul Tarihi: 6 Aralık 2024

Yayımlanma Tarihi: 17 Aralık 2024

bünyesinde barındırmasıdır. Bu mukaddimenin özünü ise Mesnevî'nin ilk beyti içerir. Şu hâlde Mesnevî'nin özü (mağz) onun ilk beytidir denilirse çok da yanıltıcı olmaz. Şimdi bu beyti ele alarak tezimizi onun üzerinden belgelendirelim:

Bişnev ez în ney hikâyet mî koned

Ez cüdâyhâ şikâyet mî koned

(*Dinle neyden neler anlatır neler / Yakınıp ayrılıklardan şöyle der (Avşar 2017; 23)*)

Klasik mesnevî şarihleri beyitteki ney kelimesinden muradın mürşit ve mürşid-i kâmil olduğunda mutabıktırlar. Bu bağlamda: Sürûrî, “Murâd-ı ez ney mürşid-i kâmil ve pîr-i mükemmel est” (Kardeş 2022; 71), Şem’î, “Neyden murâd mürşid-i kâmildir” (Dağlar 2009; 218), Ankaravî, “Ney...mürşid-i âlîden isti’âre ola” (Tanyıldız 2010; 204), Şifâyî, “Neyden murâd kendülerdür ve kendüler emsâli ârif billâh evliyâullâhdur” (Özdemir 2016b; 869), Sabûhî, “În neyden murâd mürşid-i kâmil-i mükemmeldür.” (Algül 2007; 40), Bursevî, “Ney ile kastedilen insandır” (Ak 2007;13), Abidin Paşa, “Neyden maksat irfan ve akıl sahibi insandır (Karaçorlu 2007; 17), Tahirül Mevlevî “Nây ile insan-ı kâmil yekdiğerinin misâli ve mümessilidir” (Tahirül Mevlevî; 849), Konuk, “Hz. Pir. Bu neyi dinle” tabiriyle kendi vücûd-ı şerîflerine işâret buyururlar” (Eraydın- Tahralı 2011; 71) biçiminde birbirine benzer hükümler verirler. Bu şarihlerden farklı olarak Bağdatlı Abdülaziz Âsım, “bişnev/dinle”nin muhatabının Hüsameddin Çelebi olduğunu ifade eder. (Özdemir 2017; 375).

Neyden kasıt insandır, ancak bu insan sıradan bir insan olmayıp anlatacak hikâyesi olan insandır. Bu durumda insanları; anlatacak bir hikâyesi olan insanlar ile bu hikâyeleri dinleyecek insanlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Her insan dünyaya bir hikâye yüklenmiş olarak gelir lâkin büyük çoğunlukta bu yük, kuvvede kalırken çok az bir kesimdeyse kuvveden fiile çıkar. Bu bağlamda şarihlerin kâmil mürşit vurgularına bakarak anlatacak hikâyeleri olan kesimi de ikiye ayırmak mümkündür; irşat için anlatanlar ile ifsat için anlatanlar. Mevlânâ âlimi, bilgisiyle Hakk’a ulaşan kimse, cahili de bilgisiyle Hakk’a ulaşamayan kimse olarak niteler. Beyitte hazretin “Bişnev ez în ney / Bu neyden dinle” demesi, özelde kendini genelde ise kendisi gibi olan hakikî mürşitleri işâret eder. Beyitte ilk kelime olarak “Dinle” hitabının gelmesi, muhatabı ikaz içindir. Bu ikazda muhataba; “Meşgul olduğun şeyleri bırak, konuşmayı kes ve bütün dikkatini bana vererek can kulağıyla dinle” emri gizlidir. Zira muhatabın can kulağıyla dinlemesi gereken bu hikâye, insanın yeryüzündeki macerasının hikmet ve sırrının anlatıldığı özgün bir hikâyedir.

Hazret anlatacağı bu hikâyenin sır ve hikmeti olarak anahtar bir kelime kullanır; ayrılıklar (cüdâyhâ). İşte bu kelime, Mesnevî'nin sırlar hazinesinin odasını açan en önemli anahtardır. Başka bir ifadeyle: “Mesnevî külliyatını yetkinlikle ifade edecek

bir kelime olsaydı, bu kelime ne olurdu?" denilse cevaben "Ayrılıklar kelimesi" derdik. Mesnevî'nin anlam coğrafyasının nirengi noktası bu kelimedenden başkası değildir. Bu açıdan bakıldığında Mevlana'nın bütün insanlığı, bu "Dinle" hitabının parantezine aldığı görülür. Bu durumda Hazret zımnen bütün insanlığın dünyaya geliş ve gidiş macerasının ayrılıklar üzerine kurulu bir hayat olduğunu söylemek ister.

Pekâlâ, Hazret neden ayrılık dememiş de ayrılıklar demiştir? Klasik şarihler içinde bu soruya sadece Bursevî'nin cevap aradığı görülür: Bursevî, bu soruya ilişkin cevaplarını dört maddede toplar ancak sorunun sıhhatine en uygun cevabın ikinci maddede ileri sürülen fikirler olduğunu söyleyebiliriz. Bursevî burada şöyle der: "(Neyin) kamışlıktan kesildikten sonra elden ele geçip birtakım değişikliklere girmesi ve hususi bir taayyün-beliriş içinde muayyen olması itibarıyla. Her beliriş ve biçimde bir nevi ayrılık ve başka türlü örtüyle perdeleniş vardır" (Ak 2007; 13). Bursevî'nin cevabının tasavvuf tarihi içinde tek nazariye olan İbn Arabî'nin vahdet-i vücud nazariyesine dayandığı açık olmakla birlikte cevabın muğlak olduğunu söylemek mümkündür. Şarihin "Neyin kesildikten sonra elden ele geçmesi" cümlesindeki kastının, İbn Arabî'nin beş mertebe nazariyesi (hazarât-ı hamse) mi yoksa o nazariyeden daha kıdemli olan devriye nazariyesi mi olduğu net anlaşılmıyor. Ancak izah, devir nazariyesinin "Mutlak varlıktan tecellî suretiyle ayrılan bir nesne, çeşitli değişim safhalarından geçtikten sonra varlıkların en süflisi olan madde mertebesine kadar iner" (Uludağ 1994; 231) temel ilkesiyle örtüşmektedir. Ayrılığın nereden nereye doğru olduğu konusunda Şem'i: "Yâr-ı kadim ve vatan-ı aslisinden dūr olmuştur" (Dağlar 2009; 218), Abidin Paşa ise: "Ayrılıklardan şikâyeti arifin ruhani âlemden ayrılıp dünyada bulunmasındandır" (Karaçorlu 2007; 17) der. Hazarât-ı hamsenin devir nazariyesi üzerinden geliştirildiğini göz önünde tutarsak ayrılıkların ilk aşamada yukarıdan aşağıya doğru olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrılık bir ayrılma yerini işaret ettiği için, insan ve insanlığın yurdunu tespit etmek işi önem kazanmaktadır. İlk on sekiz beyitte "neyistân ve asl-ı hîş" tabirleriyle ifade edilen insanın aslî vatanı, daha yaygın bilinen adıyla bezm-i elestir. Bezm-i elest, bizim Yaratıcı ile vuslat demimiz olan an ve mekâna işaret eden: "Hani Rabbin Âdemoğullarının bellerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine şahit tutarak: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş, onlar da: "Evet, şahitlik ederiz ki sen bizim Rabbinizsin" demişlerdi, Araf 172" ayetine atıftır. Ruh yahut tecelli eden varlıklar, gayb-ı mutlakten âlem-i şehadete doğru inerlerken her hazret âleminde bir müddet yurt tuttıkları için, oralardan manevî bünyelerine kattıkları şeylerden ayrıldıkları zaman, içlerinde onlara karşı bir özlem duyarak bir tür ayrılık idraki geliştirirler. Bu ayrılık idrakleri ruh dimağımıza her âlemden ayrı bir çeşni taşıyarak bir surete büründüğümüz bu âleme gelinceye kadar birbiriyle karışarak ortak bir bilinç halinde benliğimizde birleşirler. Varlıklar tecellinin en yoğun hali olan varlık evrenine indikleri zaman, varlığın cazibesine kapılarak asıl vatanı ve oradaki

ahitlerini unuturlar. Unuttukça da Hak'tan uzaklaştıkları için delalet yolunu tutacaklarına dalalet yolunu tutarak hüsrana uğrarlar.

Maddî âlemin kendi şartları içindeki geçici sahiciliğine aldanan insanın hüsrânını, vuslat ümidiyle iyileştirmek isteyen insan-ı kâmil, bir ney gibi yana yakıla feryat ederek ona asıl vatanı olan İlahî sılayı hatırlatmaya çalışır. Ancak bu iş, söylenildiği kadar kolay değildir. Hak katından ayrıldığımız andan beri gizli bünyemize yerleşen ayrılık idraki, aslî vatanı hatırlayanlarda yukarı doğru dikey, unutanlarda ise dünyaya bağlı olarak yatay bir seyir izler. Böyle olunca peygamberler ve onların varisleri olan velilerin şikâyeti, “kün” emri verilmeden önce Hak diyarında yayladıkları vatandan ayrı düşmenin hüznünü dile getirmenin adı olur. Gafiller ise, gizli bünyelerinde mevcut olan ayrılık hassesinin temas ettiği her şeye, onlardan uzak düştükten sonra özlem duymasından dolayı, ayrılık ıstırabını dünya varlıklarından uzak kaldıklarında ortaya çıkan bir hal sanırlar. Bu zan sebebiyle de ayrılık ıstırabının acısını dindirmek için ayrıldıkları o nesnelere ulaşmaya çalışarak ömürlerini sahte vuslat arayışlarıyla geçirirler.

Mevlânâ Mesnevî’de gafillerin yatay, ariflerin ise miracî / dikey hasretlerinin idraki olan ayrılık acılarını anlatır. Mesnevî’ye bu gözle bakıldığında her türlü idrakte tecelli eden farklı ayrılık anlayışlarının aynı ciddiyetle ele alındığı görülür. Mevlânâ en ebleh birinde tecelli eden ayrılık elemi bile, kâmil mürşitteki ayrılık bilincinin en sathî parçalarından biri olduğu gerçeğinden hareketle üzerinde durulmaya değer bulur. Zira o, insan-ı kâmilde bulunan küllî ayrılık idrakinin cüzleri olan en ilkel hallerini, bu kabil sığ idraklerin ayrılık anlayışlarında görür. Bu demektir ki velilerde oluşan büyük ayrılık bilincinin bir tarafı asıl vatan bilincinden dolayı marifete dayanırken diğer tarafı da halkla temas etmenin doğal sonucu olarak bilgi, gözlem ve tecrübeye dayanır. Bu açıdan bakılınca insan-ı kâmilî temsil eden neyin, asıl vatanı olan kamışlığa geri dönme talebi ile halis suyu, çöldeki tuzlu sudan ibaret sanıp o suyu halifeye götüren fukara bedevinin özlediği çöle geri dönme talebi aynı külliyat içinde işlenir. Biri mecazî ve diğeri hakikî ayrılık idraki taşısaya da bu durum, bütün insanlarda sılaya dönme arzusunun müşterek bir his olduğunu gösterir.

Şarihler “ney”in gerçek manasının kamış olmasından hareket ederek onun bu anlamı üzerinden beytin şerhinde farklı derinlikler açmaya çalışırlar. Ankaravî, neyin kamış anlamına geldiğini, kalemin de kamıştan yapıldığını söyleyerek kalem dolayısıyla neyi, ulemanın dili olarak niteler. Şu hâlde kalemi akıl kulağıyla dinleyerek insana hal lisanıyla ne söylediğini anlamaya çalışmalıdır. Ankaravî, velileri Hakk’ın elinde evirip çevirdiği kalemler olarak niteleyerek kalemde kalem-i alâya, onun delaletiyle de hakikat-i Muhammediye’ye geçer. Bu durumda kalemin Hz. Peygamberi işaret ettiğini dolayısıyla “Neyden işit” demenin Hz. Peygamber ve yüce Allah’tan işit demek anlamına geldiğini ileri sürer (Tanyıldız 2010; 206). Ankaravî’nin bu bapta görüşünü küçük farklarla Sabuhî Ahmet Dede ve Bursevî de işler. Bursevî, “İlk yaratılan kalemdir” hadisinden hareketle kalemin kamıştan imal edilip nice ruh ve cismin yokluk karanlığından kalem sayesinde

vücut sahrasına ayak bastığına işaret eder (Ak 2007; 15). Bu noktada şarihlerin söylemek isteyip de kalemlerine arız olan kelamı gereğinden fazla uzatma iştahlarından dolayı söyleyemedikleri şeyin tasavvufî boyuttaki düz mantığı şudur: Ney kamıştır, kalem de kamıştıdır. Kalem den murat kalem-i alâ, kalem-i alâ hakikat-ı Muhammediyye, Hakikat-ı Muhammediyye de Hz. Peygamberdir. Zamanede Hz. Peygamberin varisi veliler olduğuna göre kâmil mürşit de hakikat-ı Muhammediyye'nin vücut bulmuş halidir. Bütün bu silsileye tecelli eden şey de Hakk'ın nuru olduğuna göre ney timsali ile ifade edilen kâmil mürşit, Hakk'ın lütfuyla sırlar izhar eden bir veliden başkası değildir. Zira velinin lügat anlamı arkadan giden, terim anlamı ise peygamberin arkasından giden kişidir.

Şarihler ney ile insan arasındaki benzerliklere işaret etmişlerdir. Bu benzerliklerin mahiyeti hakkında Konuk, neydeki yedi deliği insanların eylemlerinin sadır olduğu yedi uzva benzetir (Eraydın-Tahrallı 2011; 71). Abidin Paşa ise bu benzerlik ilişkisini biraz daha ayrıntılı bir şekilde verir. Paşa ilk benzerlik yönünü kuruma eylemi üzerinden okur. Ona göre, Ney kamışlıkta iken henüz kesilmemiş olduğundan taze ve hayat doludur ancak kesildikten sonra kurur. Bunun gibi âriflerin ruhları da ruhlar âleminde sonsuz manevî lezzetler içindeyken merhametsiz ve kuru bir dünyaya gelerek susuz kalmış bir kamış gibi kururlar. İkinci benzerlik yönü sestir. Nasıl ki neyden âşıkane sesler çıkarsa ârif olan insandan da ârifane sözler çıkar. Ney sesi ve ariflerin hikmetli sözleri dinleyenlerin aşkını artırır. Ney sesinde genellikle bir aşk macerası hissedilir, âriflerin sözlerinden de hakikî âşıkların yüce halleri ve ulûhiyet âleminin yüce sırları işitilir. Üçüncü yön derunîliktir. Neyin hünerinin cisminde değil içinde olduğu gibi, âriflerin üstün özellikleri de kendi içindedir. Dördüncü yön doğruluktur: Neyin boyu doğru ve düzgündür, âriflerin de halleri doğru ve yaratılışları yücedir. Beşinci yön gurbettir: Ney kamışlıktan kesilip ayrıldığı için gariptir, ruhlar âleminde ayrılan ârif de dünyada gariptir. Altıncı yön boşluktur: Neyin içi her şeyden boş olup yalnız aşkın nefesiyle doludur, ârifin iç dünyası da her türlü nefîsî kirlerden arınmış olup sadece İlahî aşkın sevdasıyla doludur. Yedinci yön aracılıktır: Ney kendiliğinden bir ses çıkaramaz, bir neyzenin üflemesine muhtaçtır, ârifler de zincirleme varisi oldukları feyiz dağıtıcısıyla aynı sesi çıkaran sazlara benzerler (Karaçorlu 2007; 17-18).

Beyitte zikredilen şikâyetin mahiyeti, şikâyet kelimesinin lügat anlamıyla mütenasip bir mahiyette değildir. Şem'î, Mevlana'nın Hakk'a ulaşanlardan olduğu için, ondan sadır olan şikâyetin kendine göre değil belki de aslî vatanları unutanlara göre anlaşılması gerektiğini söyler (Dağlar 2009; 218). Ankaravî, neyin temsil ettiği nebî ve velilerin, vuslat pınarında olmalarına rağmen ayrılıktan şikâyet etmelerini, vuslat öncesi durumlarına nispet ederek izah eder. Ona göre bunların şikâyetten maksatları gaflet sahiplerini uyarmaktır. Bunların şikâyetlerinin ikinci bir nedeniye yaratılmışların şehadet âlemindeki taayyün ilkesinin bir sonucu olarak surete bürünmeleridir. Zira varlık gömleği tam bir vuslata manidir. Üçüncü olarak

veliler nezdinde cem mertebesinde olmaktan daha lezzetli bir durumun bulunmamasıdır. Bunlar bu mertebede aşinalık ve yabancılık dertlerinden kurtularak zıtları birleştirip vahdete erdiklerinde, insanları irşat için bu makamdan tekrar temyiz ve fark mertebeleri olan kesret cihanına gönderilirler. Bu tenzilin tabîî sonucu olarak yeniden iyiler ve kötülerin zahmetini çekerler. İşte o zaman vahdeti, vahdet idrakiyle değil, kesret idrakiyle görmeye başladıklarından bu mertebeyi ayrılık sayarak ondan şikâyet ederler. Nitekim Hz. Peygamber: “Keşke yaratılmamış olsaydım, keşke annem beni doğurmasaydı” diyerek bu mecburî ayrılıktan şikâyet etmiştir. Zira cemin cemi makamına miraç eden Peygamber, davet mertebesinin firkat mertebesi olmasından dolayı, tekrar kesret âlemine indirilerek Ebu Cehil ve Ebu Leheb’in eziyetlerine maruz kalmıştır (Tanyıldız 2010; 207).

Ankaravî'nin açtığı bu izah çığırından giden Sabuhî, enbiya ve evliyanın şikâyetlerini, beşeriyet kisvesine girmelerinden dolayı daimî vuslattan uzak düşmelerine bağlar. Onların bir başka şikâyet nedeniyse aslî vatanlarına karşı duydukları derin iştiyak ve arzudur. Bu bağlamda Bursevî ve ondan hareketle Konuk'un bu beyitteki şikâyetin hikâyet olarak anlaşılması gerektiği yönündeki önerileri dikkat çekicidir. Bursevî'nin bu öneriye getirdiği delil ise Kuran'da Hz. Eyyub'un yakarış ve şikâyetlerinin, hikâye yoluyla aktarılmasıdır. Ona göre, ârifler neyin feryadını bir şikâyet olarak değil, Hakk'ın lisanlarından bir lisan olarak bilirler zira her suret şaşırtıcı sıklardan bir lisan ve işarettir (Ak 2007; 14).

Mesnevî'nin tertip hususiyetlerinden birisinin de Kuranî anlatımı model alması gerçeğidir. Bu gerçeğin ışığında hareket ettiğimizde şarihlerin bu beyitteki “şikâyet”in “hikâyet” olarak anlaşılmasına dair tekliflerinin isabetli olduğunu görürüz. Başta da söylediğimiz gibi, Mevlânâ bize bütün eser boyunca bir hikâye anlatmak istediğini söyler ki bu hikâye de ayrılıkların hikâyesidir. Bu takdirde şikâyet kendi başına bir kavram olmaktan çıkarak hikâyenin tamamlayıcı parçası durumunu alır. Zira Mesnevî'nin yazılış muradı şikâyet değil gurbet ve ayrılıkların hikâyesidir. Mevlana'nın bizzat: “Ben canın canından şikâyet ediyorum. Hayır, ben şikâyet edici değilim, hikâyet ediyorum” demesi bu hükmün delilidir (Eraydın-Tahralı 2011; 72).

Şarihlerin beyitteki “bişnev/dinle” uyarısına yaklaşımlarında, işitme duyusunun görme ve diğer duylardan üstünlüğüne dair bir vurgu vardır. Fahreddin-i Râzî Tefsîri'nde işitmenin görmeye üstünlüğüne ilişkin delil gösterdiği ayetlerin yorumlarını şerhine taşıyan Ankaravî, din ve tarikatta işitmenin diğer uzuvlardan evla olduğunu söyleyerek Râzî'nin Kur'an'da işitmenin görmeden önce geldiğini ve peygamberler arasında kör olanların bulunduğu halde sağır olanların bulunmadığı gerçeğine dikkat çektiğini ifade eder. İşitme olmayınca konuşmanın da teşekkül etmeyeceğini ancak görme olmayınca konuşmaya hâlel gelmeyeceğini beyan ederek bu bapdaki yorumunu şu sonuca bağlar: Bir kimse Allah'ın sözlerini işitmez ve onunla amel etmezse ebkem olup insanların şerhlerinden olur (Tanyıldız

2010; 203). Abidin Paşa ve Ahmet Avni Konuk'un işitmenin görmeye üstünlüğüne dair yorumları da aynı minvaldedir. Konuk, söze "Dinle" hitabı ile başlanmasını, ilim ve irfanın kulak yolundan hâsıl olacağına bir işaret sayar (Karaçorlu 2007; 17; Eraydın-Tahralı 2011; 71). Şifâyî ise "bişnev"den kastın, mürşidin kelamının can kulağıyla işitilmesi olduğunu söyler (Özdemir 2016b; 869).

Bursevî ve Konuk, dinleme ile dinlenen nesne olan ney arasındaki ilişkiye dikkat çekerek Mevlana'nın özellikle diğer sazları değil de neyi işaret etmesinin bir hikmeti olduğunu belirtirler. Konuk, "Ney" tabiriyle zahiri neye de işaret edildiğini zira ney sesinin diğer sazlardan daha yakıcı olup âşıkların ruhlarına kelimesiz hitaplarda bulunduğunu söyler (Eraydın-Tahralı 2011; 71). Bu konuya Bursevî'nin daha geniş ve farklı bir yorum getirdiği görülür. Ona göre Mevlana'nın "neyden işit" emri, teşvik ve davet maksadıyla olup neye kulak vermenin dinen güzel işlerden sayılması için Hak muhabbeti vermesi gerekir. Bursevî İnsanda tabiat, nefis, kalp, ruh ve sır denilen beş mertebeye vurgu yaparak bu mertebeler ile mûsikî dinleme arasında bir münasebet kurar. Ona göre; Tabiatın güzel sesini dinlemesi demek olan tabîî yönelişin mütalaasından şehvet, nefsin nağme ve ezgileri dinlemesi demek olan nefsanî yönelişin mütalaasından da heva doğar ancak bu temayüller şeytandan olduğu için haramdır.

Bursevî, kalbin sema halindeyken Hakk'ın fiillerinin nurunu mütalaa etmesinden doğan kalbi yönelişi aşk; ruhun semadayken Hakk'ın sıfatlarının nurunun mütalaa sebebiyle doğan ruhanî yönelişi muhabbet, huzur ve sükûn; sırrın sema esnasında Hakk'ın zatının nurunun mütalaaından doğan sırrî yönelişi de üns olarak niteler. Ona göre bu son üçü Rahmani olduğu için helaldir. Güzelliğin bakışa tesiri gibi, hoş nağmelerin de nefse tesiri olduğundan zikir meclislerinde kaside ve ilahilerin okunmasına izin verildiğini belirterek Mevlana'nın "bişnev" emrini, kalp, ruh ve sır erbabı için bir çağrı sayar (Ak 2007; 16-17).

Mesnevî'nin ilk beyti olan "bişnev" beyti ile ilgili şu sonuçlardan söz etmek mümkündür.

1. Beyitteki "ney" kelimesi önce insanı ardından mürşit, kalem, kalem-i alâ, hakikat-ı Muhammediyye, peygamber ve son olarak da Allah'ı işaret eden bir temsil silsilesi izler.
2. "Bişnev ez ney/Neyden işit" tabiri de neyi dinle, mürşidi dinle, peygamberi dinle ve Allah'tan işit merhalelerini takip eder.
3. Beyitteki "şikâyet" sözcüğü bilinen anlamıyla bir yakınma değil, hikâyeye sözcüğünün tamamlayıcı parçası manasında kullanılmış olup asıl vatandan ayrılma açısından kaynaklanan hali arz ediş anlamındadır.
4. Beyit, bütün Mesnevî külliyyatının temel iletisi olan ayrılıkları (cüdâyihâ) anlatma gayesiyle kaleme alınmış bir hicrannâmedir.

KAYNAKÇA

- Abidin Paşa. (2007). Mesnevî Şerhi (Cilt 1). (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Algül, A. (2007). Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve “İhtiyârât-ı Sabûhî” Adlı Eseri (1-100. Varak). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avşar, Z. (2017). Mesnevi I. Cilt. Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Bursevî, İ. H. (2012). Mesnevî'nin Ruhu. (S. Ak, Dü.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Dağlar, A. (2009). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Koçoğlu, T. (2014). Nakşî Şeyhi Ebussuûd El-Kayserî Şerh-i Mesnevî. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Konuk, A. A. (2011). Mesnevî-yi Şerîf Şerhi (Cilt 1). (S. E.-M. Tahralı, Dü.) İstanbul: Kitabevi.
- Özdemir, M. (2016a). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic , 11 (20), 461-502.
- Özdemir, M. (2016b). Derviş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi, İstanbul: Doğu kütüphanesi Yayınları.
- Özdemir, M. (2017). Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divan'ının Sonunda Bulunan Mesnevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 6, S. 1, s. 368-382.
- Rifâî, K. (2015). Şerhli Mesnevî-i Şerif. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). Mesnevî Şerhi (Cilt 1). İstanbul: Şamil Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uludağ, S. (1994), "Devir", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 9, s.231.